

Capella de Santa Magdalena

Jordi Morera i Camprubí

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

INTERVENCIÓ:	Sondejos arqueològics a l'església de Santa Magdalena de Palau-Solità
MUNICIPI:	Palau-Solità i Plegamans
COMARCA:	Vallès Occidental
COORDENADES (utm):	X: 430621 Y: 4603380
CAMPANYA:	8 Novembre – 8 Desembre 2002
TIPUS DE JACIMENT:	<i>Església medieval</i>
CRONOLOGIA:	segles XII-XX
DIRECCIÓ:	Jordi Morera Camprubí
EXECUCIÓ:	Arqueociència SC S.L.
PROMOTOR:	Ajuntament de Palau-Solità i Plegamans

ÍNDEX

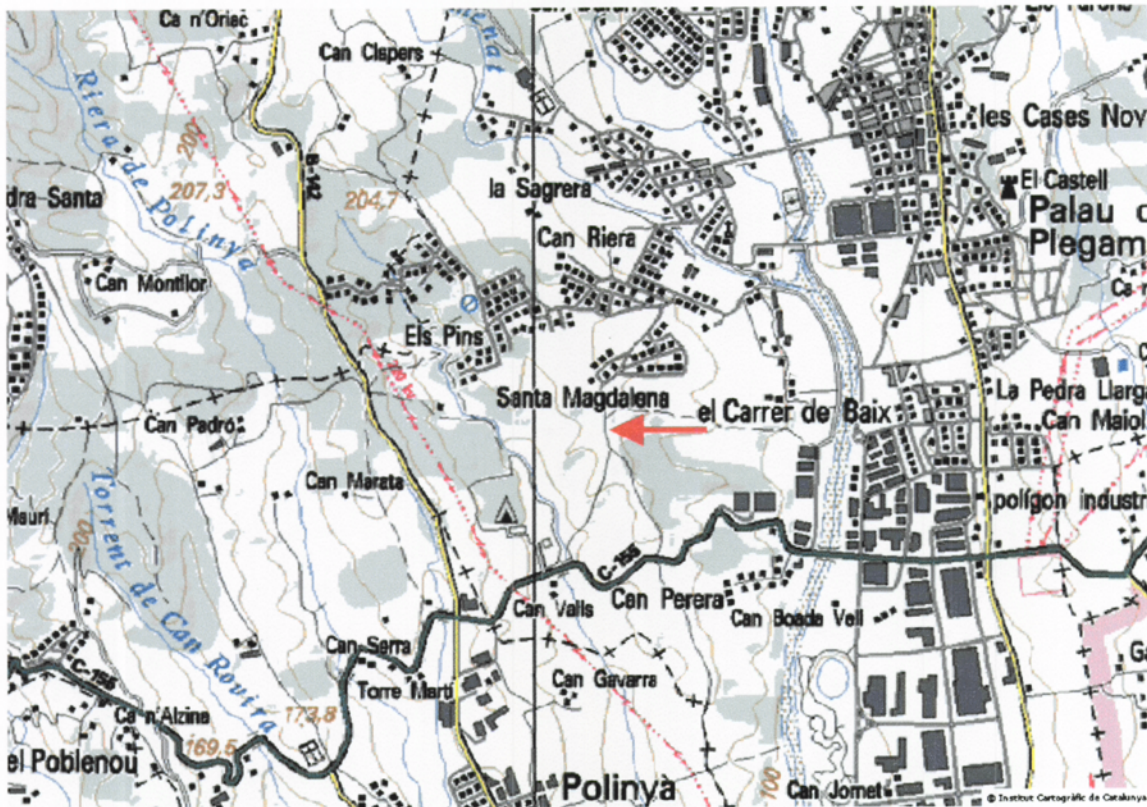
1. SITUACIÓ	3
2. NOTÍCIES HISTÒRIQUES	4
3. INTERVENCIONS ANTERIORS	8
4. METODOLOGIA	9
5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ	10
6. TREBALLS REALITZATS	11
7. CONCLUSIONS	20
8. CONSIDERACIONS FINALS SOBRE L'EVOLUCIÓ DE L'EDIFICI	24
10. LLISTAT D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES	27
11. INVENTARI DE MATERIALS	37
12. PLANIMETRIA	39

SITUACIÓ

Santa Magdalena és un petit veïnat que ocupa part del tossal on en època medieval havia hagut la Comanda templera de Palau del Vallès. És a migdia de Palau-Solità, dins del terme de Palau-Solità i Plegamans, a la comarca del Vallès Occidental, en una petita elevació de terreny a la riba dreta de la riera de Caldes.

La capella de Sta. Magdalena, que forma part del veïnat del mateix nom, actualment està envoltada per edificis dedicats totalment a la ramaderia i l'agricultura. La capella i les restes de muralles que tanquen el recinte del veïnat són les últimes restes del que havia estat la Comanda templera.

Les seves coordenades segons el sistema Universa Transversa Mercator (U.T.M.) són: X=430621, Y=4603380

Situació de l'església de Santa Magdalena de Palau-Solità dins el terme de Palau-Solità i Plegamans (Extret de la sèrie Mapa Comarcal de Catalunya 1:50 000 -Vallès Occidental- realitzada per l'Institut Cartogràfic de Catalunya) Escala 1:15 000 aproximadament.

2. NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Se sap dels seus orígens que cap a 1119-20 s'uniren diversos cavallers i decidiren formar un orde religiós. Aquestes congregacions tenien una doble funció : feien vots de pobresa, castedat i obediència com els altres religiosos i eren alhora guerrers contra els infidels. El nou Orde, majoritàriament nobles, assumí el compromís de defensar els pelegrins i custodiar els llocs sants.

Una primera comunitat de nou cavallers anà a Terra Santa. El rei de Jerusalem, Balduí II, els va cedir una residència al seu palau de Jerusalem, a la mesquita d'Al Aksa, que havien construït on la tradició situava el temple de Salomó. La nova comunitat fou, doncs, coneguda per *la milícia del Temple de Salomó*.

L'activitat dels Templers es repartia en tres fronts : el primer, Terra Santa, on ben aviat el suport militar dels Ordes va ser imprescindible per mantenir el feble regne de Jerusalem ; el segon, la Península Ibèrica, que es trobava en una situació molt semblant a la d'Orient, car estava igualment en lluita contra l'Islam. El tercer front, Europa, exercí una funció subordinada a les necessitats de les cases d'Orient ; aquí l'activitat militar fou substituïda per l'econòmica.

L'Orde va créixer principalment gràcies a les donacions. Els béns podien ser de tota mena : terres, castells, molins, ciutats, esglésies, rendes, permisos d'explotació... Moltes vegades les donacions anaven acompanyades dels donants, que ingressaven a l'Orde com a frares. A més de les donacions, els Templers augmentaven el patrimoni mitjançant permutes, compres o vendes, i portaren arreu una política de concentració de terres. Aquest principi els convertí en explotadors modèlics de les seves propietats, ja que sempre procuraven tenir-les a l'abast d'alguna casa que les administrés de manera centralitzada. El sistema de comandes i de sots-comandes era la base de l'ordenació econòmica. Aquest sistema va aconseguir una riquesa important, però els guanys obtinguts a Occident eren destinats a finançar la guerra a Terra Santa.

La gestió de l'explotació templera va ser sovint innovadora. En moltes comandes foren construïts molins hidràulics. També a Catalunya van portar a terme una important política agrària d'expansió : explotaren les terres, es dedicaren a la ramaderia, i construïren i aprofitaren una gran quantitat de molins. L'excedent de la seva producció, el venien en els mercats de les ciutats, on posseïen obradors. Alguns productes eren enviats a Orient en espècies : cuir, llana, gra i, sobretot, armes i cavalls. Altres es destinaven al comerç, puix que els era més còmode que enviar diners ; per això, desenvoluparen principalment una economia comercial, els objectius de la qual foren aconseguir tots els privilegis que resultessin útils per a aquest fi : les fires, els mercats, els privilegis d'exportació i els monopolis van ser objectius cobejats.

El desenvolupament de Catalunya com a potència naval també va jugar un paper important en les relacions comercials amb Orient, sobretot a partir de la conquesta de Mallorca. Sembla que en un primer moment els Templers exerciren la funció de “banquers” de manera merament passiva : guardaven els diners dels particulars, nobles o reis que volien dipositar-los en els seus establiments ; els Templers oferien un lloc de dipòsit segur. Era un fet considerat normal que els reis hi dipositessin els seus tresors. De la simple gestió de fons es passà al préstec. El Temple funcionava com un banc que feia treballar els diners que altres hi dipositaven. També portà a terme operacions financeres de més envergadura, com ara préstecs.

A Catalunya, la primera data fiable de la introducció de l'Orde és la donació del castell de Granyena feta pel comte de Barcelona, Ramon Berenguer III, el 1132, qui també professà a l'Orde.

Paral·lelament a la tasca de guerra i defensa de les fortaleses de la frontera andalusina, l'Orde engegà, a les terres catalanes, la mateixa labor que practicava arreu dels reialmes cristians d'Occident : captació i explotació de béns per aconseguir els recursos econòmics que li havien de permetre continuar i ampliar la seva tasca principal: mantenir lliures i segurs del perill islàmic els llocs sants de Síria i Palestina, per tal que els pelegrins hi poguessin arribar amb tranquil·litat.

S'instal·len cases i convents arreu del país, des d'on l'Orde podria dur a terme la seva vida religiosa i l'administració i explotació dels béns rebuts. Condicionades segons llurs funcions, les seves cases prengueren forma de castells a les terres de frontera i de granges als llocs on la tasca principal era l'explotació dels recursos naturals. Totes les cases van estar dotades d'elements arquitectònics de defensa, car els temps no eren segurs i calia estar preparats per tal de repel·lir previsibles atacs, procedents sobretot de rivalitats feudals.

2.1 La Comanda de Palau-Barcelona

La Comanda Templera de Palau del Vallès, o Palau-Solità, i la Casa del Temple de Barcelona foren, a efectes pràctics, la mateixa comanda. La Casa de Barcelona se situava al convent templer de Santa Maria de Palau. La Casa de Barcelona fou establerta cap a 1150 i la de Palau de Vallès entre 1140 i 1150. El primer comanador conegut fou Berenguer de Sant Vicenç (1159-1163), el qual dirigia també la Casa templera de Barcelona. Així, el 1221 el comanador encara rebia les compres de béns fetes a Barcelona. Aviat adquirí una gran importància ja que tenia béns dispersos per diversos indrets, des d'Osona fins al Montjuïc de Barcelona, passant pel Montseny, Sant Boi de Llobregat i l'Hospitalet.

L'Orde del Temple començà a rebre donacions en terres del Vallès des dels primers moments en què establí contactes amb els comtes catalans. La primera datada el 1131, és un alou a Sant Pere de Vilamajor. L'any 1134, els magnats catalans (comtes i bisbes) es reuniren per constituir una assemblea de Pau i Treva que determinés les condicions d'establiment de l'Orde del Temple al país ; una setmana després es documenta la donació al Temple d'unes cases i torres a Barcelona. L'Orde adquirí així les cases d'en Gallifa, prop del castell de Regomir. Amb el temps, l'indret esdevingué el convent de Barcelona.

Gairebé al mateix temps que l'Orde rebia aquestes i altres cases a Barcelona, començaven de manera seriosa les adquisicions al Vallès. La primera, de l'any 1135, fou un mas a Santa Perpètua de Mogoda.

La decisió d'instal·lar la seu al Vallès anà acompanyada de l'habitual política de concentració parcel·laria al voltant del convent o en nuclis separats. A les primeres donacions aviat se n'afegiren d'altres, i foren realitzades operacions de compra-venda, de permuta.... Això succeí des dels inicis, però sobretot en el decurs dels anys setanta i vuitanta del segle dotzè. S'acumularen propietats, principalment a redós de les cases del Vallès i de Barcelona, però també en zones més allunyades (Baix Llobregat, Penedès, Osona i més enllà).

Palau de Vallès fou inicialment centre administratiu, no solament del conjunt de propietats acumulades en terres del Vallès, el Baix Llobregat, el Penedès, el Maresme, Osona i la ciutat de Barcelona, sinó també de les que l'Orde anà rebent en bona part de la Catalunya Vella. En un principi, la casa de Barcelona no era un convent, però, amb el temps, i sobretot a causa dels negocis que tenia el comanador del Vallès amb els oficials reials, acabà per esdevenir-ho. Aleshores es desplaçà la comanda del Vallès a Barcelona cap a 1282. Tot i amb això, Palau de Barcelona i Palau del Vallès continuaren essent administrades pel mateix preceptor, que s'intitulà "comanador de Barcelona".

Encara que Palau-Solità i Barcelona eren la mateixa comanda i tenien un mateix preceptor, les activitats que els templers dugueren a terme a Barcelona foren de tipus diferent de les de la Casa del Vallès : a la ciutat es tractava d'activitats principalment burgeses i mercantils i, al camp, agropecuàries.

El prestigi i la importància assolits pels templers en pocs anys es veuen en el tracte que la Comanda de Palau rebé de la Corona i dels diversos estaments. Jaume I li atorgà, l'any 1237, carta de protecció individual. També gaudí per concessió reial, de drets sobre l'encunyació de la moneda, la qual cosa significava una gran suma de diners.

Per altres conceptes, Palau rebia del rei un cens anual pels “*alfunditi de mari*”, és a dir pels alfòndecs de mar. Pel que es veu, era un més dels monopolis reials cedits als Templers. També percebia una renda sobre el roldor -arbusc mediterrani d'on s'assecaven les fulles-, producte molt emprat pels assaonadors de la indústria de la pell, i una part de les rendes de la lleuda i el quintar.

Al segle XIII el rei Jaume I posà sota la seva protecció aquesta comanda de Palau-Solità. El 1317, quan es va suprimir l'orde dels templers, aquesta comanda passà als Hospitalers, que la incorporaren al Gran Priorat de Catalunya.

2.2 L'església de Santa Magdalena

L'actual capella de Sta. Magdalena, citada per primera vegada sota aquest patronatge el 1581, sembla haver tingut diverses advocacions al llarg de la seva història. Concretament, dins el terme de Palau estan documentades una església del Sant Sepulcre (citada el 1138) i una altra dedicada a Sant Joan (citada el 1079), de les que no es coneix l'emplaçament exacte. Sembla probable que la primera advocació es pugui atribuir a la capella de l'ordre templera, especialment si tenim presents els termes del testament de Guillem de Santa Coloma, datat el 1138. Aquest document disposa que Guillem sigui enterrat al cementiri de l'església del Sant Sepulcre de Palau. A més, fa diverses deixes a moltes capelles veïnes com Sant Cugat del Vallès, Santa Maria de Sorbera, Santiga, Santa Perpètua de la Mogoda i Polinyà. Al'ordre del temple, a part del seu cos, també dóna el seu millor cavall i les seves armes.

Així doncs, l'església del Sant Sepulcre podria ser la capella de la comanda templera, ja que seria difícil situar-la en altre lloc del terme. El que no sabem és si el temple de Sant Joan al que també fèiem referència correspon a una primera advocació del mateix edifici, que hauria estat substituïda per la del Sant Sepulcre en passar a mans del Temple, o si, simplement, es tracta d'un edifici completament diferent l'emplaçament del qual no s'ha localitzat.

En un moment indeterminat la capella degué passar a ser sufragània de la parròquia de Santa Maria de Palau Solità, moment en el què segurament es va canviar la seva titularitat per l'actual. Cap a mitjan segle XVII hi ha notícies que el temple es trobava custodiat per un ermità que estava obligat a dir-hi una missa mensualment.

Aquesta situació de dependència de la parròquia, amb la presència continuada o no de la figura de l'ermità custodi, es va mantenir fins al segle XIX. El 1870 i en virtut de l'aplicació de la llei de Desamortització dels béns eclesiàstics l'estat es va incautar de la capella i del que quedava de l'antic convent.

Un cop desaparegut el culte, la capella va passar a tenir funcions de magatzem, estable per animals, etc. Aquest canvi d'activitats va suposar una compartimentació de l'antic espai, així com l'obertura de portes de comunicació amb els edificis col·laterals. En un moment difícil de precisar amb les dades disponibles actualment, tot i que segurament ja en el segle XX, es va produir l'esfondrament de l'absis de la capella a causa d'una esllavissada del terreny fet que va provocar grans desperfectes en la volta del temple (BOYA, OMS I URBIOLA, 2001)

Fotografia de Santa Magdalena realitzada l'any 1925. Extreta del fons Salvany. Biblioteca de Catalunya

3. INTERVENCIONS ANTERIORS

Entre els dies 27 de Març i el 2 d'Abril del 2001 l'empresa Arqueociència Serveis Culturals S.L. realitzà una campanya d'intervenció arqueològica, dirigida per l'arqueòleg Daniel Gutiérrez Espartero. Aquesta actuació s'emmarcava dins el projecte de consolidació i restauració de l'edifici endegat per l'ajuntament de Palau-Solità i Plegamans degut al seu estat ruïnós. La redacció d'aquest Projecte requeria d'una sèrie de dades prèvies de caràcter històric i arqueològic per tal d'adequar els criteris de la intervenció arquitectònica a la realitat històrica de l'edifici objecte de la restauració.

En aquesta actuació es féu un sondeig a l'exterior de l'església (lloc en el qual s'havia documentat una inhumació), una sondeig a l'interior de l'edifici, per tal de veure la fonamentació del mateix, i finalment una sèrie de petites cales en alguns dels paraments del temple que permetessin obtenir dades complementàries sobre l'edifici.

De la intervenció arqueològica es van extreure diverses dades força significatives. D'una banda es va documentar que el nivell de circulació original a l'exterior de l'església havia desaparegut i que per tant, devia tenir una cota igual o més elevada que l'actual. Amb el sondeig a l'interior de l'edifici es van evidenciar 3 nivells de circulació diferents. El primer (nomenant-los de més antic a més modern) datable en un moment imprecís del període baixmedieval, consistia en un paviment de lloses de pedra. El segon consistia en un paviment de maons datat entre els segles XVII i

XVIII a partir del material ceràmic recuperat del seu nivell de preparació, entre els segles XVII i XVIII. Finalment, l'últim nivell d'ús corresponia al de funcionament actual, també de rajoles (en aquest de factura molt recent) i lligades amb ciment pòrtland. En aquest sondeig es va constatar la presència d'un gran retall circular situat en una posició central que restava a mig reomplir. Per manca de temps no fou possible la seva excavació arqueològica.

Ja per acabar, les diverses cales en els paraments dels murs van documentar un arc apuntat a la porta d'entrada al temple, el qual es podia vincular a una segona fase constructiva de l'edifici, datable al període baixmedieval, i es va constatar que la coberta actual de l'església corresponia a un moment molt posterior, segurament a les reformes que es realitzaren en els segles XVII-XVIII (GUTIÉRREZ, 2001)

Detall de l'enllosat documentat dins la nau en un dels sondejos realitzat a la campanya de l'any 2001

4. METODOLOGIA

El mètode de registre de les dades que facilita l'excavació és el proposat per E.C. Harris i per A. Carandini, modificat a partir de la pràctica arqueològica en aquest tipus de jaciments i de les circumstàncies concretes de l'excavació. Per al registre objectiu dels elements i estrats que s'exhumen es realitza una numeració correlativa d'aquests denominats «Unitat Estratigràfica» (u.e.) que individualitza uns d'altres. Cada u.e. té una fitxa en la que s'indica: la seva ubicació en el context general del jaciment, la seva ubicació en les plantes i seccions, la seva definició i la seva posició física respecte a les altres unitats estratigràfiques. Finalment s'ha realitzat una llista-resum de les mateixes que s'incorpora en la memòria final.

El material gràfic està compost per plantes generals i de detalls concrets, seccions en les que es representa la successió estratigràfica del jaciment; i, per suposat, el material fotogràfic imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

Per facilitar les tasques de treball i d'interpretació del jaciment es conservà la nomenclatura atorgada a les diferents unitats estratigràfiques i sondejos realitzats, i definida en la campanya del 27 de Març al 2 d'Abril del 2001. Les noves unitats estratigràfiques s'han numerat de forma correlativa a partir de les ja existents.

Els materials arqueològics recuperats durant aquesta campanya s'han identificat amb les sigles PSPM seguides del número d'estrat corresponent. Les sigles corresponen a l'abreujament de Palau-Solità, PS, Plegamans, P, i Magdalena, M.

5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

La present actuació també s'emmarcava en els estudis previs a la Restauració de l'església de Santa Magdalena de Palau-Solità i Plegamans, promogut per l'Ajuntament del mateix municipi. D'aquesta manera, amb l'actual campanya es pretenien completar les dades històrico-arqueològiques obtingudes en la campanya anterior.

Per tal de finalitzar aquest estudi, l'Ajuntament de Palau-Solità i Plegamans es posà en contacte amb l'empresa Arqueociència Serveis Culturals S.L., que atorgà la direcció tècnica a l'arqueòleg Jordi Morera Camprubí, de la mateixa empresa. Tot el procés d'excavació s'emmarcà dins els termes establerts per les directrius de l'article 47 de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català, així com pel nou Reglament de Protecció del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic (publicat en el Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya núm. 3594, pp. 4608-4615).

En la present actuació es varen definir varis objectius definits en base als treballs de restauració que s'estaven realitzant en aquell moment.

Un primer eix de treball consistia en la documentació i el seguiment arqueològic de tot el procés de l'obra a realitzar a l'ermita. Aquesta actuació venia encapçalada per un reportatge fotogràfic i un aixecament planimètric dels elements a desmuntar manualment.

El segon objectiu era la realització de dues cales arqueològiques a la zona dels carcanyols per veure la possible datació de la volta

Finalment, el tercer eix de treball consistia en la realització de dues cales arqueològiques a l'interior de la nau, una de les quals havia de completar el sondeig de l'interior realitzat a la campanya del 2001.

6. TREBALLS REALITZATS

6.1. Seguiment arqueològic

Les obres de restauració i consolidació que s'estaven efectuant a l'església de Santa Magdalena afectaven principalment la zona de l'absis de l'edifici, la qual estava en molt mal estat degut a l'esfondrament parcial de la volta del temple, ocorregut fortuïtament l'any 2002, i a l'erosió del terreny geològic en aquell sector. Així, es preveia la restauració i consolidació del mur perimetral situat a migdia del recinte, i per proximitat, el contrafort de suport del mateix mur situat a costat

Estat del mur perimetral situat a migdia abans d'iniciar-se les obres, on s'observa la gran esquerda que presentava

de l'absis. Degut a que aquesta paret perimetral estava molt malmesa, es preveia que pogués ser parcialment desmuntada per tal que el pany de mur que quedés fos ferm. Per tant, es va decidir fer una exhaustiva documentació gràfica que es va plasmar en la realització de l'alçat del parament interior de la paret, i de l'alçat d'un dels costats del contrafort, en previsió de la possibilitat del seu desmunt (veure planimetria).

En el seguiment arqueològic que es realitzà durant les feines de neteja dels murs perimetrals afectats pel desmunt de la volta de l'edifici, es va observar com la desfeta d'aquesta havia provocat la quasi desaparició dels carcanyols. Per tant, es va obviar l'execució de les cales arqueològiques previstes en la proposta d'intervenció.

El seguiment arqueològic també contemplava el control preventiu de les feines de neteja de la runa situada a la zona de l'absis. Val a dir que la nau de Santa Magdalena de Palau-Solità havia estat dividida en dos habitacions diferents en temps recents (i que anomenàrem habitació A i B). La compartimentació es realitzà mitjançant un tapiat de maons. La primera habitació que es trobava a l'entrar a l'església (habitació A) fou on es realitzà el sondeig a la campanya del 2001, ja que aquella era una cambra encara en ús pels propietaris. L'altre habitació però (habitació B), fou abandonada, segurament veient que el terreny que subjectava l'edifici no era prou ferm. Finalment, l'any 2002, la volta d'aquesta habitació s'esfondrà. Això va provocar que l'habitació

quedés totalment reblerta per runa. En aquesta fase del projecte de restauració de l'església de Santa Magdalena, es contemplava la neteja de l'habitació B amb el seu corresponent control arqueològic.

Detall de l'habitació B abans d'iniciar-se les obres de neteja de la runa originada amb l'esfondrament de la volta

Un cop extreta tota la runa de l'habitació B, (ue 819), d'una potència de fins a un metre, es va localitzar un nivell de terra, material orgànic i de deixalles format com a conseqüència de l'abandonament de l'habitació (ue 820). Per sota d'aquest nivell, es localitzà un paviment de rajoles (ue 800) de 29 per 15 cm que cobria tota la superfície de la nau central. Vam interpretar que aquest enrajolat era el mateix que el l'actual nivell de circulació de l'habitació A, identificat com la ue 203.

Adossades a les dos parets laterals aparegueren sengles banquetes corregudes, ue 802 i 822, en un estat de conservació força precari degut a l'enderroc de la volta. Estaven formades per pedres de tamany irregular i teules, i lligades amb morter de calç i terra, amb una amplada de 30cm i una alçada màxima de 75 cm. Tant les parets com les banquetes corregudes estaven cobertes d'un arrebossat de morter de calç, ue 818. Tot i que havia desaparegut en alguns trams, hi havia zones de les parets laterals on es conservava decoració a partir de pintura en forma de carreuat, i en els llocs on la conservació de l'arrebossat era millor, es va observar que en la seva composició havia fragments de vidres corresponents als segles XVII i XVIII. Aquest fet, juntament amb la decoració de carreuat, típic d'aquest moment, ens permet datar l'arrebossat

entre la segona meitat de segle XVII i primera del segle XVIII.

Detall del procés d'extracció del nivell de runa

El paviment de rajoles 800, que s'entregava a les banquetes, es lliurava també a uns graons que donaven pas al presbiteri. En concret eren 2 graons (ue 801 i 806) construïts amb pedres planes i allargassades unides amb morter de calç, que ocupaven tota l'amplada de la nau. A sobre el segon graó, i situat en una posició central, es documentà una estructura en

forma d'altar (ue 807) de 82 cm d'alçada. Aquesta estava construïda a base de pedres de tamany irregular, terra, morter de calç i teules, i tenia unes dimensions de 2,02m de llargada per 0,64m d'amplada. Tot i tenir forma rectangular, l'estructura presentava un encaix per la cara visible des de la nau, de 85cm d'amplada per 40cm de profunditat. La part posterior és l'única que presentava un format de paredat. En base a això, i a la forma irregular que presenta la seva planta, vam interpretar que es tractava d'un suport per situar-hi un retaule o objecte similar destinat a ser vist des de la nau. A banda i banda de l'altar hi havia sengles tapiats fets amb maons, amb una alçada que no excedia els 80 cm (ue 821)

L'excavació de l'estrat de runa a la zona de l'absis, per la part posterior de l'altar central, va comportar la localització d'un paviment de rajoles (ue 824) de 31 per 15cm amb una disposició dita "a la mescla", que es lliuraven als graons del presbiteri. D'aquest paviment tan sols es conservaven uns 50cm d'amplada car l'erosió geològica havia anat fent desaparèixer la resta del presbiteri.

6.2. Sondejors arqueològics

Finalment, l'últim dels objectius de l'actuació contemplava la realització de dues cales arqueològiques a l'interior de la nau. Com ja hem explicat, es decidí continuar amb la nomenclatura iniciada en la campanya arqueològica dirigida per l'arqueòleg Dani Gutiérrez, per així facilitar les tasques de comprensió de tot el procés arqueològic. D'aquesta manera, el sondeig que havia de completar el realitzat a l'interior de la nau era definit com a **sondeig 200** i es seguí amb la correlació de números d'estrat que, en el cas d'aquest sondeig, havia finalitzat amb el 213. El nou sondeig, realitzat a la zona del presbiteri fou definit com a **sondeig 800**.

6.2.1. Sondeig 200

Aquest sondeig, identificat com "cala 2" en l'actuació realitzada entre abril i maig del 2001, consistia en una cala de 2,3 x 1 m, que es trobava situada a 1,78 m de la paret oest i a 0,6 m del mur oriental del temple. Per una altra banda té com a límit una menjadora per bestiar, situada a la paret oriental.

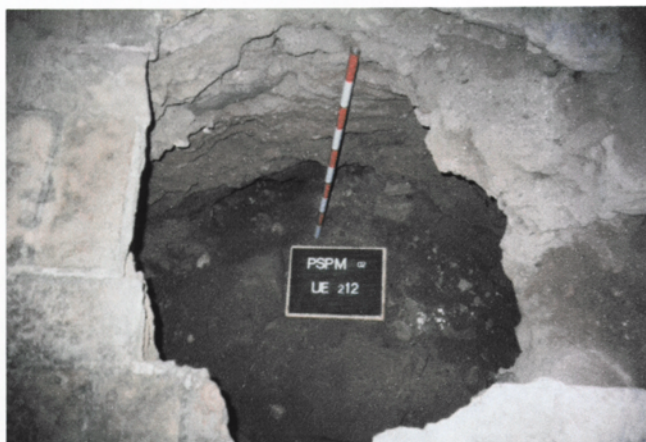
Durant la intervenció arqueològica es va localitzar un retall circular situat en una posició central respecte les parets laterals de l'edifici, i a uns dos metres de l'entrada. Aquest retall fou interpretat com una sitja que havia estat parcialment exhumada recentment, ja que el retall no estava totalment colmatat en el moment de la seva descoberta. Degut a problemes relacionats amb els terminis d'execució de l'actuació arqueològica, no fou possible la seva excavació en aquell moment. Per això, en la memòria d'intervenció que es va realitzar al finalitzar la intervenció, ja s'apuntava el fet

que cap conclusió es podia donar com a vàlida fins que no s'hagués excavat i documentat exhaustivament el retall circular, i és per aquest motiu que en la present actuació, la finalització de la cala 2 fou un dels objectius principals.

El retall, (ue 211), el qual ja retallava el primer nivell de circulació de la nau (ue 203), consistia en una obertura que tendia a ser circular amb un diàmetre màxim en el seu inici de 0.9 metres. El nivell de rebliment (ue 212) es començava a documentar a 80 centímetres de profunditat respecte l'inici i consistia en terra remoguda,

molt flonja, de color marró fosc. Aquest rebliment estava compost també per material constructiu (estuc), material orgànic (fustes, espelmes, ...), material residual (restes de cigarreta), material ceràmic divers (ceràmica grisa medieval, ceràmica vidriada blava catalana del segle XVIII, ceràmica vidriada,...), pedres rectangulars treballades i rajoles.

Detall del retall 211 abans de la intervenció

D'aquestes se'n recuperaren de dos tipus: fragments iguals a l'estrat 203 (paviment del segle XX), i fragments

corresponents a l'estrat 205 (paviment dels segles XVII-XVIII). Pel que fa a les pedres rectangulars treballades, fixant-nos al tamany i forma que tenien, s'assemblaven a les de l'enllosat corresponent a l'estrat 209. Degut a aquests motius, fa pensar que el retall 211 ja havia estat excavat i tornat a reomplir amb la mateixa terra. De fet, molts dels materials orgànics residuals es van localitzar al final de l'estrat, a una cota 2,60 metres inferior a la del paviment 203.

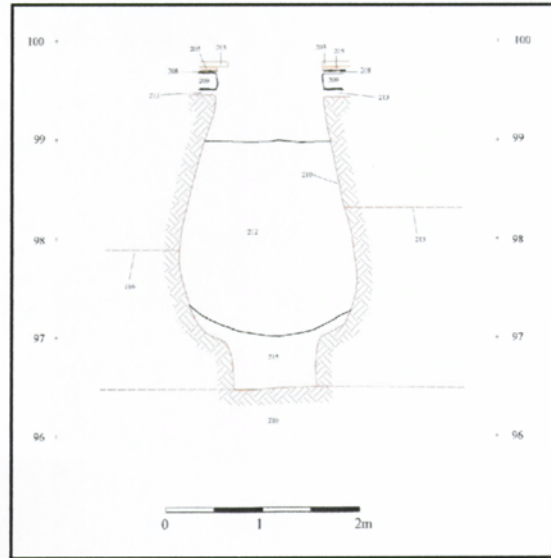
Aquest estrat de reompliment tenia una potència d'entre 2,40 i 2,60 metres. Un cop exhumat es localitzà un segon estrat de reompliment del retall (ue 214). Era un nivell totalment homogeni en la seva composició ja que es tractava d'un estrat molt argilós de color vermell, amb una total absència de materials. Vàrem interpretar que aquest estrat es formà com a conseqüència del progressiu desprendiment de les parets del retall 211. La potència del nivell oscil·lava entre els 50 i els 70 cm, essent més potent al costat de les parets que a la zona central.

Un cop extrets els dos estrats de rebliment, es va comprovar com el retall circular inicial anava augmentant el seu diàmetre de forma progressiva, aconseguint un màxim 1,83m. A partir d'aquest punt on el diàmetre era més gran, el retall adoptava la forma de banqueta correguda, estenent-se per tot el perímetre. Així doncs, es va poder constatar que el retall circular inicial no era una sitja sinó que es tractava més aviat d'una petita cambra en el subsòl, molt usual en el cas que hagi

galeries subterrànies. De fet, es van localitzar 3 petites galeries que partint de la cambra s'endinsaven cap a dins el substrat natural. Aquestes galeries, situades en una posició quasi bé equidistant entre elles, estaven parcialment colmatades per l'estrat 214. Malgrat tot, no fou possible l'excavació en el seu interior.

La galeria 215, fou l'única a la qual s'hi va poder accedir. Consistia en una obertura de 0,70m d'amplada per 1,85m d'alçada començant des del fons del retall circular, a 3,31m del paviment 203. El túnel s'iniciava amb una orientació W-E, i discorria en aquesta direcció 1,60m aproximadament. En aquest tram es va poder localitzar un petit forat a la paret esquerra de la galeria, amb unes dimensions de 25cm d'amplada, 30cm d'alçada i una profunditat de 15cm, el qual s'interpretà com un petit repeu per a col·locar-hi un objecte lluminós, possiblement un llum d'oli. A 1,60m aproximadament l'orientació del túnel girava vers una orientació SW-NE, tram que tenia una llargada de 2m aproximadament, i

Secció de la cambra central

on es documentaren tres forats més per situar llums d'oli; un a la paret esquerra de la galeria i els altres dos a la dreta.

Detall d'un tram de la galeria 215

Al final d'aquest tram, la galeria girava perpendicularment, adoptant una orientació SE-NW. Just a la dreta de l'angle de gir s'observà un gran retall en el sostre de la galeria, el qual estava totalment reblert de runa, rajoles, pedres rectangulars treballades i material orgànic residual. Posteriorment vàrem comprovar que aquest retall es corresponia amb la ue 814, un gran retall circular, de cronologia recent, documentat en el sondeig 800.

La llargada d'aquest últim tram, on l'estrat 214 quasi bé colmatava tota l'obertura, era d'aproximadament 3m. Tenia la particularitat que l'obertura tallava els fonaments de la paret lateral esquerra de l'edifici

(ue 817), i un metre després, finalitzava.

La galeria 216 presentava una orientació de NE-SW (partint de la cambra central), i tenia unes dimensions un xic més reduïdes que l'anterior: 1,40m d'alt per 60cm d'amplada. Tot i no poder arribar fins al final del túnel, es van documentar 3,5m de llargada a més de 3 forats per situar llums d'oli.

Finalment, la galeria 217, presentava una orientació SE-NW, i estava totalment colmatada per l'estrat 214, el que va impedir que es pogués documentar.

6.2.1. Sondeig 800

Es tractava d'un sondeig de 2,5m de llarg per 1m d'amplada orientat en una posició transversal respecte l'església. Limitava amb els graons del presbiteri per un costat, i amb la banquetta de la paret lateral esquerra de la nau per l'altra. Es va optar de situar aquest sondeig en un punt proper als graons del presbiteri, per intentar documentar la seva fonamentació i cronologia, i al mateix temps, documentar les relacions estratigràfiques que s'establien entre les diferents estructures de l'habitació B.

Un cop extret l'enrajolat 800, el qual estava lligat amb ciment, va aparèixer un segon paviment de rajoles (ue 803) de 31 per 15 per 3cm de gruix amb una disposició dita "a la mescla". Per la distribució, forma i tamany de les rajoles i el color d'aquestes (marró), vam interpretar que l'enrajolat era el mateix que es documentava a la part de l'absis, i el mateix que aquell que en la campanya del 2001 s'havia documentat com a ue 205. En aquella campanya aquest paviment fou datat com corresponent a finals del segle XVII-principis del XVIII a partir de fragments ceràmics coneguts com ceràmica blava catalana, i s'enllaçaria amb tot un conjunt de reformes que es produeixen a l'edifici religiós.

Detall de l'enrajolat 803

Per sota el paviment es localitzà un nivell molt homogeni de terra sorrenca molt poc compactada, de color marró, ue 804, que s'identificà com la preparació del paviment anterior. En aquest nivell hi havia una total absència de materials.

Un cop extret aquest estrat, es va documentar un enllosat de pedres planes treballades, ue 805, de 30 per 20cm i disposades formant filades. Aquest enllosat es recolzava directament sobre el terreny natural, i es lliurava a les dos parets laterals de l'església així com també al graó del presbiteri, ue 801. El paviment era molt similar, per tipologia i composició, al que es localitzà a l'última campanya d'actuació i que s'identificà amb la ue 209. En la present actuació no poguérem acotar cronològicament l'estrat degut a que no vam localitzar cap tipus de material que ens ho permetés. No obstant això, en l'anterior intervenció arqueològica es va datar d'època baixmedieval l'enllosat, partint de la localització de fragments de ceràmica grisa medieval, per tant, considerant que els dos enllosats són el mateix, podem adoptar aquesta cronologia com a vàlida.

Vista de l'enllosat 805

Finalment, cal mencionar el fet que tota aquesta estratigrafia estava tallada per un gran retall, ue 814, situat en una posició central respecte la nau, que estava colmatat per un nivell, ue 815, format per terra remoguda, pedres més o menys quadrades (similars a les lloses de la ue 805) i rajoles fragmentades

A mesura que s'executava el sondeig, i d'acord amb la direcció de l'obra, es va decidir fer-ne un altre de petit en el presbiteri. Aquest altre sondeig es va poder realitzar perquè en el projecte de recuperació i consolidació de l'església es contemplava l'adequació d'un desguàs de l'anomenada habitació B. L'esfondrament de la volta havia provocat que aquest sector de l'església estigués exposat a les inclemències climàtiques. A més, els graons del presbiteri produïen que el nivell de circulació a l'habitació fos més baix que a sobre el presbiteri, per tant, l'habitació B, actuaria com una bassa en el moment que hi haguessin grans pluges. La realització del desguàs implicava l'eliminació parcial dels graons del presbiteri i un rebaix de com a mínim 40 cm, per poder aconseguir el pendent necessari. Per aquest motiu es decidí fer un petit sondeig arqueològic a la zona on aniria el desguàs.

Finalment la cala es realitzà al costat dret del presbiteri i limitava amb l'estructura en forma d'altar per una banda i la paret lateral dreta de l'absis per l'altra. Degut a la proximitat amb el sondeig 800 i al fet que molts dels estrats que havien d'ésser exhumats ja havien estat numerats

durant la realització de la cala, es va optar per considerar-lo com una perllongació del mateix sondeig. Així, la numeració de les noves unitats estratigràfiques es va realitzar correlativament a partir de l'últim número otorgat en el sondeig 800.

El sondeig començà amb l'extracció de la primera filada de pedres del segon graó, ue 806. En la secció vertical s'observava com en aquest segon graó hi havia dos filades de pedres i que ambues eren diferents entre elles pel que fa a composició. Així, mentre la primera estava feta amb pedres més o menys quadrades, no molt treballades i lligades amb un morter de calç de color marronós, la filada de sota semblaven ser pedres rectangulars, més ben treballades i lligades amb un morter de calç de color més blanquinós, per tant, semblants al primer graó del presbiteri. A part de la diferència en secció, en planta també hi havia dos filades de pedres en el segon graó que al mateix temps, semblaven diferents entre elles. De les dues filades tan sols es va extreure la primera (més propera a la nau), ja que la direcció tècnica de l'obra va considerar que per fer el desguàs no caldria l'eliminació de la segona, ue 808.

Fotografia on s'observa les dues línies de filades i la diferència constructiva entre elles. La de dalt és la ue 806

Vista on s'aprecia la diferència entre els graons 801 (els dos primers) i el 808 (el tercer)

Amb l'exhumació de la filada del graó corresponent a la ue 806 es va observar com la filada que li quedava per sota, la qual també formava un graó, era idèntica, en la seva composició i tipologia, al primer graó, però molt diferent al tercer graó (ue 808). Per tant, els dos primers graons corresponien cronològicament a un mateix moment constructiu. En base a les relacions estratigràfiques que s'establien entre l'enllosat 805 i el primer graó del presbiteri, ue 801, on el paviment, de cronologia baixmedieval, es lliurava clarament al segon, es va determinar que els dos primers graons correspondrien a un moment baixmedieval o anterior. En cap cas la seva construcció esdevingué en una fase més tardana.

Un cop extreta la filada de pedres 806, es procedí a l'excavació arqueològica de la part posterior al graó 808, que en el seu estat inicial consistia en un enrajolat a la mescla, ue 824. Per sota aquest paviment, es localitzà un nivell de terra sorrenca de color marró molt poc compactada, ue 825, que actuava com a preparació de paviment. De fet, aquest estrat era molt similar a la ue 804, per la qual cosa vam considerar que es féu servir la mateixa preparació per elaborar l'enrajolat del presbiteri i el de la nau (ambdós també són iguals). Tant 824 com 825 es recolzaven al tercer graó del presbiteri, ue 808.

Per sota la preparació 825 es va documentar un nivell de color marró clar molt argilós, ue 809, que a 5cm del graó 808 quedava tallat pel retall 810. Aquest retall, que discorria més o menys paral·lel a la filada 808 i identificàrem com la rasa de fonamentació d'aquest graó, tallava part de l'estratigrafia que es documentà a partir d'aquell moment. El reompliment de la rasa consistia en el mateix morter de calç que actuava com a lligam de les pedres del graó 808.

Després de l'extracció de la ue 809, la qual tenia una potència d'uns 5-6cm, aparegué un nivell flonjo de morter de calç amb presència de pedres petites, ue 811, que tenia una potència de 7-8cm. Aquest estrat el vàrem interpretar com un estrat de reompliment i era l'últim estrat que quedava tallat per la rasa de fonamentació del graó 808.

Un cop excavada la ue 811, es documentà un nivell molt compacte i perfectament horitzontal, ue 812, format per morter de calç. En aquest cas, l'excel·lent estat de conservació va permetre veure que es tractava d'un paviment, i atenent-nos a la seva cota, s'hauria de relacionar amb el graó ue 801. Si bé no es localitzaren ceràmiques o altre tipus de material que ho determinés, el fet que els graons que formen la ue 801, de cronologia

Detall del paviment 812. Notar els dos arrebossats de la paret

baixmedieval, i aquest paviment estiguessin al mateix nivell, indicaria que el segon funcionaria en el moment que els dos graons estaven en ús i servien per accedir al presbiteri. Per tant, l'estrat 812 tindria una datació, inferida a través de la cronologia marcada per les relacions físiques que s'estableixen entre els estrats, d'època baixmedieval o anterior. Val a dir que des de la ue 825 fins a la cota d'aquest paviment, l'arrebossat de la paret era diferent que el que es documentava a la resta de l'església, essent també de morter de calç però d'un color més groguenc. aquest arrebossat correspondria al que hi havia en època baixmedieval.

Finalment, a sota d'aquest estrat es documentà un nivell de 15cm de potència, ue 813, format per terra i còdols de diferent tamany, i que es recolzava directament sobre el terreny natural. Hem de pensar que tindria la funció de preparació del paviment anterior i al mateix temps, regularitzador del substrat geològic.

7. CONCLUSIONS

Un cop analitzada tota la documentació recuperada de la intervenció ens veiem obligats a limitar els nostres resultats en el terreny de la hipòtesi. El fet que l'actuació que s'ha dut a terme en aquesta campanya hagi estat puntual, amb l'execució de dos sondejos, provoca que tinguem una visió parcial de l'evolució estratigràfica, i per tant històrica, del subsòl de l'edifici. Per aquest motiu, les conclusions que aquí exposarem s'hauran de contrastar en el moment que es realitzi una excavació extensiva de l'església i de l'entorn, així com també de l'entramat de galeries que recorren pel subsòl.

En aquest sentit, el sondeig 800 seria el que ens aportaria dades més fidedignes, donat que un dels seus objectius era validar algunes de les teories sobre l'evolució i funcionalitat dels espais proposades en l'actuació de l'any 2001. Pel que fa al sondeig 200, el fet que no haguem pogut excavar i documentar exhaustivament, en tota la seva extensió, les galeries documentades, no permet donar uns resultats últims i certers sobre el particular.

7.1 Sondeig 200

Un dels objectius que es buscava en l'excavació dels sondeig 200 era la culminació de l'actuació que s'hi havia realitzat l'any 2001. En aquell, es documentà un retall circular mig buit que va quedar sense poder excavar. Degut a les seves característiques i situació, en una posició central respecte la nau, es va pensar amb la possibilitat que fos una sitja medieval que hagués estat parcialment exhumada en temps recents, o que no hagués estat colmatada en la seva totalitat en el moment de la seva amortització. Després de la present intervenció estem en disposició de descartar que el retall sigui una sitja.

El que es desprèn de l'excavació arqueològica és la presència d'un entramat de galeries en el subsòl de l'edifici, les quals es trobarien totes en un mateix punt central. Aquest punt de nexa entre galeries correspondria al retall que quedar sense excavar en la passada campanya d'intervenció. Consistiria en una cambra de planta més o menys circular de 1.7 m de diàmetre en el seu punt de màxima obertura, conformant una superfície de 2.5m² aproximadament. L'habitació finalitzaria amb un banc corregut.

L'existència de galeries subterrànies a l'església de Santa Magdalena de Palau-Solità no és excepcional, ja que és freqüent la seva existència en el subsòl de les cases o altres edificis, tant en àmbits urbans com rurals, en tota la geografia catalana. En aquest sentit l'arqueologia n'ha permès documentar gran quantitat.

La presència de les galeries subterrànies ha estat sempre coneguda en els àmbits populars de Catalunya, però no fou fins els anys 60 del segle XX que no despertaren el seu interès històric, moment en el qual es començà a dur a terme la seva documentació des d'un punt de vista científic. El seu desconeixement, aleshores, les va relacionar com a llocs de celebració de cultes misteriosos i reunions secretes, lligades a activitats esotèriques, místico-religioses, de bruixeria i de culte satànic. Va caldre esperar als anys 80 de la passada centúria quan, gràcies al desenvolupament d'una arqueologia urbana intensa, es van descobrir un gran nombre de galeries subterrànies, el que va permetre aprofundir en el seu coneixement i comprensió.

Les galeries subterrànies, de forma general, són construccions excavades en el subsòl geològic, i consisteixen en un passadís llarg, de traçat variable, amb una cambra de planta circular o quadrada en el seu extrem final. L'alçada és la mínima perquè una persona hi pugui caminar (entorn els 170-180 cm) i tenen una amplada que oscil·la els 70-80cm. La manca de documentació escrita d'aquestes galeries, així com de material arqueològic associat, no ha permès concretar la data cronològica constructiva. Se sap però, que la seva aparició remunta a partir de mitjans de segle XVI, sent els segles XVII i XVIII els de més auge constructiu, i són inutilitzades a partir de la segona meitat de segle XIX. Algunes d'elles perduraran fins els nostres dies com a llocs on mantenir frescs els aliments (les anomenades «fresqueres»).

Pel que fa a la funcionalitat, tradicionalment s'han barallat 3 hipòtesis: la primera que s'originà fou la que relacionava les galeries amb vincles esotèrics. Aquesta hipòtesi venia avalada per la manca de documentació, el silenci en els inventaris de les cases, l'esforç constructiu i sobretot la seva complexitat de traçat i llarg recorregut. Una segona teoria defensa la funció de les galeries com a llocs d'amagatall. S'argumenta a partir del silenci en els inventaris, la seva generalització, i que s'emmarquin en un moment cronològic de contínues lleves militars motivades per les diferents guerres. L'última de les hipòtesis, que tanmateix és la més extensament acceptada, és la que fa referència a les galeries com a carner o rebost per guardar la carn, sense obviar el fet que en determinats moments servien com a lloc on amagar-se (GARCIA I MORO, 2002)

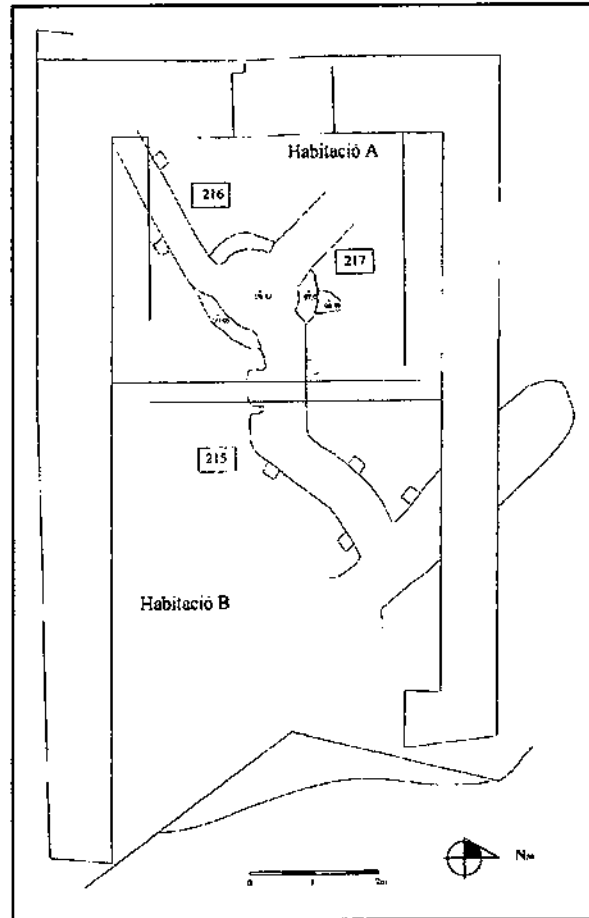
El cas de les galeries que hem documentat a l'església de Santa Magdalena, si bé s'emmarquen en aquesta descripció general, no deixen de ser excepcionals pel fet que corresponen a un conjunt de galeries, amb una cambra que en lloc de ser finalitzadora de les mateixes, és punt

d'unió i distribuïdor. I aquesta funció distribuïdora no és casual ja que, per exemple, la galeria que presenta l'orientació vers el nord finalitza sense arribar a cap obertura. Hem de pensar que els constructors la van finalitzar quan es van topar amb els fonaments de la paret lateral de l'església. De fet, aquesta (el motiu pel qual no està finalitzada) és una dada que queda en el nivell de la hipòtesi, però el que sí que és cert és que la construcció d'aquesta galeria va començar a la cambra central, per tant, s'estava deixant un espai central a on hi arribaven (o des d'on partien) diferents galeries.

Un fet destacat de les galeries documentades és l'expoliació que han sofert en temps recents. La cambra central originalment també estaria excavada a la roca, és a dir, tindria un sostre de substrat geològic, i el seu accés no es realitzaria per el lloc des d'on l'hem documentat. El retall que s'hi observa en l'actualitat correspondria a una obertura feta en temps recents. Variis factors ens porten a pensar en aquesta evidència. Un dels factors és que no tindria molta lògica ni seria gens pràctic, funcionalment parlant, que l'entrada a les galeries es realitzés al mig de la nau de l'església (recordem que l'edifici religiós manté el culte fins a mitjans del segle XIX, i que el període constructiu de les galeries són els segles precedents). D'altra banda, cal esmentar el fet que la majoria del reompliment del retall era material de l'estratigrafia de la nau; així, es documentaven lloses de pedra de la mateixes mesures que l'enllosat, rajoles iguals que els paviments de la nau etc.

Finalment, el fet que es documentessin restes de cigarretes al final de l'estrat de reompliment porta a pensar en un abocament molt recent del nivell de colmatació.

Seguint en la mateixa línia d'argumentació, el gran retall central de l'habitació B també s'hauria de relacionar amb aquest expoli realitzat recentment ja que, si bé no es va poder excavar en la seva totalitat, vàrem poder comprovar com es comunicava amb una de les galeries.

Detall de la situació en planta de les galeries documentades al subsòl de l'església

No sabem del cert quan s'ha realitzat el furt. Els propietaris de la casa on s'ubica l'església ens comentaren que recordaven que als anys 70's hom va estar fent forats a dins l'església i quan van sortir esmentaren l'existència d'un túnel en el subsòl. Creiem, gràcies a aquestes fonts orals, que els dos forats d'expoliació de la nau correspondrien a aquesta data.

Un fet cabdal, en els resultats d'aquesta intervenció, és el fet que no s'hagin pogut excavar ni documentar les galeries (tan sols es va poder accedir a la galeria més oriental), ja que estaven quasi bé colmatades del tot. Properes intervencions arqueològiques que s'hi realitzin acabaran de respondre els interrogants de la present actuació. En aquest sentit, no podem concretar a hores d'ara la naturalesa ni característiques d'aquestes galeries, així com tampoc el lloc d'inici. Certament que una futura intervenció aportaria suficients dades per acabar de confirmar o descartar algunes de les qüestions que aquí apuntem.

7.2. Sondeig 800

Aquest sondeig tenia un doble objectiu: contrastar els resultats obtinguts en la campanya anterior i fer la documentació de l'absis, tant la seva forma com evolució. Si bé en l'anterior actuació es va poder fer una periodització de les fases de la nau de Santa Magdalena, no es tenia coneixement de l'evolució en la utilització de l'espai a la zona del presbiteri. A més, l'enderroc de l'absis en un moment indeterminat del segle XX, va produir que es perdés tota prova de la forma que tenia. Tot i que caldria esperar que fos de planta semicircular, no era descartable una forma quadrangular.

Pel que fa a la part del sondeig que afectava a la nau, es va poder confirmar el que ja s'havia apuntat l'any 2001. S'han documentat 3 nivells de paviment, 2 dels quals corresponen a enrajolats (un amb disposició a la mescla). L'altre nivell d'ús correspon a un enllosat. Encara que no es van recuperar materials que els poguessin datar cronològicament, la seva similitud en la forma i tipologia amb els documentats en l'anterior campanya, permet pensar en uns mateixos nivells homogenis per tota la superfície de la nau. D'aquesta manera, segons la datació relativa que s'atorgà per la troballa de materials ceràmics, es documenta un enllosat baixmedieval, un enrajolat a la mescla dels segles XVII-XVIII, i un enrajolat dels segles XIX-XX.

La part del sondeig que afecta al presbiteri demostra que aquest té una evolució paral·lela a l'espai de la nau. En un moment baixmedieval, 2 graons de filades de lloses portarien des de la nau fins el presbiteri, on hi hauria un nivell de circulació aconseguit utilitzant morter de calç. Posteriorment, en un moment que, per les relacions estratigràfiques que s'estableixen entre els estrats, hem pogut determinar en els segles XVII-XVIII, es fa una remodelació important en aquest espai. Com que s'havia pujat el nivell d'utilització de la nau, amb un enrajolat a la mescla, es crea un tercer graó també aconseguit a partir d'una filada de lloses que, a la vegada, funcionarà

amb el mateix enrajolat, aquest cop, a sobre del presbiteri. En posterioritat, però en un moment no molt llunyà en el temps, hi ha un regruix del tercer graó amb una altra filada de lloses, que servirà de base per la construcció de l'altar central. Aquest regruix comporta la reducció a dos graons de l'espai entre la nau i el presbiteri. L'altar central l'hem d'entendre com una estructura de suport d'algun element, potser un retaule o similar, que s'hi encabria, ja que hem de tenir present que en aquest moment les misses es fan per davant dels altars i no per darrera, com en l'actualitat.

La datació de totes aquestes reformes l'hem pogut definir, en part, a partir dels arrebossats. L'arrebossat de les parets corresponia als segles XVII-XVIII degut a que hi tenia inserits fragments de vidres d'aquesta època, i perquè conservava decoració pintada en forma de carreuat. Com que aquest arrebossat és el mateix que el que era present a l'altar, pensem que l'estructura és del mateix moment.

Amb aquesta intervenció no hem pogut determinar la forma de la planta de l'absis, donat que la part conservada és del tot insuficient per afirmar si era semicircular o quadrangular.

8. CONSIDERACIONS FINALS SOBRE L'EVOLUCIÓ DE L'EDIFICI.

Amb la present intervenció es confirma la teoria de periodització de l'església que va proposar l'arqueòleg Dani Gutiérrez a partir de la intervenció que es realitzà l'any 2001. Amb les dades que s'han extret s'aporta solidesa i consistència a les tesis exposades, quedant explicitat que l'església de Santa Magdalena consta de 4 fases que correspondrien al segle XII, a l'època baixmedieval, als segles XVII-XVIII i a una última fase contemporània.

Fase I : Segle XII

Amb la intervenció realitzada no s'ha pogut aportar cap novetat, des del punt de vista arqueològic, que doni testimoni de l'evolució de l'església en aquest període. Per tant, es continua sense tenir referències arqueològiques d'aquesta fase, i ens hem de continuar remetent a la documentació escrita conservada per conèixer la naturalesa de l'església primigènia. En aquesta documentació es diu que el 1138 existia a Palau una església sota l'advocació del Sant Sepulcre en el cementiri de la qual demana ser enterrat Guillem de Santa Coloma en el seu testament dictat aquell any. Tant el nom del temple com el fet que Guillem faci donació del seu cos a l'Orde del Temple, permeten pensar que la capella a què fa referència el document és l'actual Santa Magdalena. D'altra banda, aquesta cronologia coincideix també amb el moment d'instal·lació del Temple al Vallès com ho demostren les donacions de terres a l'orde que es documenten en aquest període.

Fase II: Època baixmedieval

Dins d'aquesta fase es constata la renovació del paviment de l'església en relació al qual podríem situar la col·locació de l'enllosat documentat a l'interior del temple durant la intervenció arqueològica. Del mateix moment també serien els graons d'accés al presbiteri així com el paviment de morter de calç que s'hi va localitzar.

Segurament en un moment indeterminat d'aquesta fase es va substituir la coberta primitiva per la volta apuntada que actualment es conserva. En aquest sentit, no s'han pogut documentar els carcanyols de la volta, els quals ens haguessin pogut datar el moment de la seva construcció. No obstant això, entenem com a més probable aquesta cronologia donat que, amb posterioritat a la supressió del Temple a començament del segle XV, Santa Magdalena va perdre importància, i per això sembla difícil que s'hi emprenguessin obres de l'envergadura que representa la construcció d'una volta nova.

Fase III: Segles XVII-XVIII

Sabem per la documentació escrita que, l'església a partir d'un cert moment, i segurament després de canviar la seva advocació per l'actual, passa a ser sufragània de la parroquial de Palau Solità, iniciant-se un període que acabarà amb la desamortització de la capella i la seva incautació, juntament amb la resta d'antigues dependències de la comanda. Durant aquest període hem documentat tot un seguit de transformacions de la capella. Primerament hi ha un canvi en la pavimentació amb la col·locació

Vista des de l'exterior del mur perimetral de la comanda

d'un enrajolat. Paral·lelament es construeix l'altar central i finalment, hi ha tot un seguit de remodelacions en l'estructura de l'edifici: es construeixen els contraforts exteriors amb els que es devia tractar d'assegurar l'estabilitat de la volta, la qual ja devia mostrar signes d'inestabilitat a causa de la migradesa de la fonamentació dels murs del temple. Hi ha un reforçament dels murs amb un relligat de les pedres que els constitueixen, un arrebossat interior de tot l'edifici, i la construcció de les banquetes corregudes a les parets laterals de l'església.

(1) Partint de la hipòtesi que existeix un anterior, majorment a la Fase I, que hauria desaparegut sense deixar rastre. Buel

D'un moment imprecís d'aquesta fase deu ser la construcció de l'entramat de galeries documentades en el subsòl de la nau.

Fase III: Època Contemporània

Després de l'expropiació del temple i de la seva posterior venda a un particular, la capella va perdre la seva funció canònica i l'edifici es va convertir en una dependència més de la masia. Un fet determinant en l'evolució arquitectònica del temple en aquesta fase va ser el despreniment, en algun moment indeterminat dins del segle XX, de la capçalera de la capella, el que va produir la seva compartimentació i posterior abandonament de la part propera al presbiteri. També deu correspondre a aquest mateix moment el paviment de rajoles encara en funcionament a l'interior del temple, així com el forjat que permet l'existència de dos pisos en l'interior.

9. BIBLIOGRAFIA

A.A.D.D. *Acta mediaevalia. Annex 2. Ceràmica grisa i terrissa popular a la Catalunya medieval*. Barcelona, 1983. Facultat de geografia i història. Universitat de Barcelona.

CATALÀ, P. – BRASÓ, M. 1976. <<Comanda de Palau-Solità i Castell de Plegamans>> A: *Els Castells Catalans*. Vol. II. Pàgs. 93-97.

FUGUET SANS, Joan. *L'arquitectura dels templers a Catalunya*, Barcelona, 1995.

GARCIA I LLINARES, Maria Gemma; MORO I GARCIA, Antonio. 2002. <<Les galeries subterrànies de Terrassa. Consideracions cronològiques i d'ús>> a: *Actes del II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Volum I*, celebrat a Sant Cugat del Vallès els dies 18, 19, 20 i 21 d'abril del 2002. Editat per l'ACRAM, Sant Cugat del Vallès, 2003

GUTIÉRREZ, Daniel. *Memòria de la intervenció arqueològica realitzada a la capella de Santa Magdalena*. 2001. Lliurada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Treball inèdit

TELESE COMPTE, Albert. 1991. *La vaixella blava catalana de 1570 a 1670*. Carrera edició, S.L.

URBIOLA, Marta; OMS, Núria; BOYA, Natàlia <<Projecte de restauració de l'església de Santa Magdalena de Palau-Solità i Plegamans>>. En Premsa

10. LLISTAT DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

UE 203

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de rajoles de color marró disposades en forma d'espina de peix. Presenten unes mesures de 29 centímetres de llarg, 15 d'ample i 5 de gruix.

Seqüència física: Cobreix: 205

Es recolza: 816, 817

És tallat: 211

Interpretació: Paviment

Cronologia: segle XX

UE 205

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de rajoles de color marró disposades en forma d'espina de peix. Presenten unes mesures de 29 centímetres de llarg, 15 d'ample i 3 de gruix.

Seqüència física: Cobert: 203

Cobreix: 208, 209

Es recolza: 816, 817

És tallat: 211

Interpretació: Paviment

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 208

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de terra sorrenca de color marró molt poc compactada

Seqüència física: Cobert: 205

Cobreix: 209

Es recolza: 816, 817

És tallat: 211

Interpretació: Preparació del paviment 205

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 209

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de lloses de forma rectangular, treballades i disposades formant filades, amb unes dimensions aproximades de 20 centímetres d'amplada per 30 de llargada.

Seqüència física: Cobert: 208

Cobreix: 210

És tallat: 211

Interpretació: Paviment

Cronologia: època baixmedieval

UE 210

Situació: -

Definició: Terreny natural

Seqüència física: Cobert: 209

És tallat: 211, 214

Interpretació: -

Cronologia: -

UE 211

Situació: Interior de la nau

Definició: retall circular

Seqüència física: Talla: 203, 205, 208, 209, 210, 218

És farcit: 212

Interpretació: retall

Cronologia: segona meitat de segle XX

UE 212

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell molt flonjo de color marró fosc format per argiles, rajoles, material constructiu i pedres rectangulars

Seqüència física: Farceix: 211

Cobreix: 215

Interpretació: reompliment del retall 211

Cronologia: segona meitat de segle XX

UE 214

Situació: Subsòl de la nau

Definició: Estrat flonjo de color vermellós

Seqüència física: Cobert: 212

Farceix: 214

Interpretació: estrat d'abandonament de les galeries originat a partir de la progressiva erosió de les parets d'aquestes

Cronologia: segles XIX-XX

UE 215

Situació: Subsòl de la nau

Definició: retall en forma de galeria subterrània

Seqüència física: Talla: 210

És farcit: 215

Interpretació: galeria

Cronologia: segle XVI-XVIII

UE 216

Situació: Subsòl de la nau

Definició: retall en forma de galeria subterrània

Seqüència física: Talla: 210

És farcit: 215

Interpretació: galeria

Cronologia: segle XVI-XVIII

UE 217

Situació: Subsòl de la nau

Definició: retall en forma de galeria subterrània

Seqüència física: Talla: 210

És farcit: 215

Interpretació: galeria

Cronologia: segle XVI-XVIII

UE 218

Situació: Subsòl de la nau

Definició: retall circular

Seqüència física: Talla: 210

És tallat: 211

És farcit: 215

Interpretació: cambra

Cronologia: segle XVI-XVIII

UE 800

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de rajoles de color marró disposades en forma d'espina de peix. Presenten unes mesures de 29 centímetres de llarg, 15 d'ample i 5 de gruix.

Seqüència física: Cobert: 820

Cobreix: 803

Se li recolza: 86, 103

És tallat: 814

Es recolza: 801, 802, 816, 817, 822

Interpretació: Paviment

Cronologia: segle XX

UE 801

Situació: Presbiteri

Definició aliniació de pedres quadrangulars i escairades disposades formant un graó. Estan lligades amb un morter de calç molt blanquinós

Seqüència física: Cobert: 806,818

Cobreix: 823

Se li recolza: 800, 803, 804, 805, 806, 808, 813

Es recolza: 816, 817

Interpretació: Graó

Cronologia: Època baixmedieval

UE 802

Situació: Interior de la nau

Definició: Mur de paredat irregular adossat al mur lateral dret de la nau format per pedres de tamany irregular i teules, i lligades amb morter de calç i terra. Té una amplada de 30 centímetres i una alçada màxima de 75 cm.

Seqüència física: Cobert: 818

Se li recolza: 800, 819, 820

Es recolza: 803, 817

Interpretació: banquetta correguda

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 803

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de rajoles de color marró disposades "a la mescla". Presenten unes mesures de 31 centímetres de llarg, 15 d'ample i 3 de gruix.

Seqüència física: Igual: 824

Cobert: 800

Se li recolza: 802, 812

Cobreix: 804, 809

És tallat: 814

Es recolza: 801, 816, 817

Interpretació: Paviment

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 804

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de terra sorrenca de color marró molt poc compactada

Seqüència física: Igual: 825

Cobert: 803

Cobreix: 805

És tallat: 814

Es recolza: 801, 816, 817

Interpretació: Preparació de paviment 803

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 805

Situació: Interior de la nau

Definició: Nivell de lloses de forma rectangular, treballades i disposades formant filades, amb unes dimensions aproximades de 20 centímetres d'amplada per 30 de llargada.

Seqüència física: Cobert: 804

Cobreix: 823

És tallat: 814

Es recolza: 801, 816, 817

Interpretació: Paviment

Cronologia: Època baixmedieval

UE 806

Situació: Presbiteri

Definició: Aliniació de pedres rectangulars disposades horitzontalment formant un graó i lligades amb morter de calç de color marronós

Seqüència física: Cobert: 818, 819, 820

Se li recolza: 807, 808, 821

Cobreix: 801

És tallat: 814

Es recolza: 816, 817

Interpretació: Graó

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 807

Situació: Presbiteri

Definició: Estructura en forma d'altar i situada al mig del presbiteri. Està composta per pedres de tamany irregular, terra, morter de calç i teules. La part posterior és l'única que presenta un format de paredat

Seqüència física: Cobert: 818, 819

Se li recolza: 821

Es recolza: 806, 808

Interpretació: Estructura de suport de retaule

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 808

Situació: Presbiteri

Definició: Aliniació de pedres rectangulars disposades horitzontalment formant un graó i lligades amb morter de calç d'un color més blanquinós que el de la UE 806

Seqüència física: Cobert: 819

Farceix: 810

Se li recolza: 807, 824

Es recolza: 801, 806, 816, 817

Interpretació: Graó

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 809

Situació: Presbiteri

Definició: Estrat molt argilós de color marró clar

Seqüència física: Cobert: 825

Cobreix: 811

És tallat: 810

Es recolza: 816, 817

Interpretació: Preparació de paviment?

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 810

Situació: Presbiteri

Definició: retall efectuat a 809 per a la construcció de 808

Seqüència física: És farcit: 808

Talla: 809, 811, 812

Interpretació: Retall de fonamentació de 808

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 811

Situació: Presbiteri

Definició: Nivell de morter de claç, amb molta presència d'aquest component, barrejat amb pedres petites

Seqüència física: Cobert: 809

Cobreix: 812

És tallat: 810

Es recolza: 816, 817

Interpretació: Nivell de reompliment

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 812

Situació: Presbiteri

Definició: Estrat molt compacte format per morter de calç. Presenta una disposició totalment horitzontal

Seqüència física: Cobert: 811

Cobreix: 813

És tallat: 810

Es recolza: 816, 817

Interpretació: Paviment

Cronologia: Època baixmedieval

UE 813

Situació: Presbiteri

Definició: Estrat de terra i còdols de diferent tamany

Seqüència física: Cobert: 812

Cobreix: 823

Es recolza: 801, 816, 817

Interpretació: Preparació de paviment 812

Cronologia: Època baixmedieval

UE 814

Situació: Interior de la nau

Definició: Retall circular

Seqüència física: És farcit: 815

Talla: 800, 803, 804, 805, 815, 823

Interpretació: Retall

Cronologia: últim terç de segle XX

UE 815

Situació: Interior de la nau

Definició: Estrat molt poc compacte format per terra remoguda, pedres i rajoles

Seqüència física: Cobert: 819, 820

Farceix: 814

Interpretació: Nivell de reompliment del retall 814

Cronologia: últim terç de segle XX

UE 816

Situació: -

Definició: Mur de paredat format per blocs de pedra escairats de tamany regular disposats horitzontalment.

Seqüència física: Se li recolza: 800, 801, 803, 804, 805, 806, 808, 809, 811, 812, 813,
818, 819, 820, 821, 822, 824, 825

Es recolza: 823

Interpretació: Mur lateral dret de l'església

Cronologia: segles XI-XII

UE 817

Situació: -

Definició: Mur de paredat format per blocs de pedra escairats de tamany regular disposats horitzontalment.

Seqüència física: Se li recolza: 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 808, 809, 811, 812,
813, 818, 819, 820, 821, 824, 825

Es recolza: 823

Interpretació: Mur lateral esquerre de l'església

Cronologia: segles XI-XII

UE 818

Situació: -

Definició: Arrebossat de calç i terra. Presenta restes de pintura amb decoració de carreuat al mur lateral dret de la nau

Seqüència física: Cobreix: 801, 802, 806, 807, 808, 816, 817, 822

Interpretació: Arrebossat

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 819

Situació: Interior de la nau

Definició: Estrat de pedres disposades irregularment. Enderroc

Seqüència física: Cobreix: 806, 807, 808, 815, 820, 821, 822, 824

Es recolza: 802, 816, 817

Interpretació: Enderroc producte de l'esfondrament de la volta

Cronologia: Inicis segle XXI

UE 820

Situació: Interior de la nau

Definició: Estrat molt poc compacte format per terra remoguda, teules, material orgànic (fustes,...) i material de deixalla (plàstics, ...)

Seqüència física: Cobert: 819

Cobreix: 800, 806, 815

Es recolza: 802, 816, 817, 822

Interpretació: Nivell d'abandonament

Cronologia: Segle XX

UE 821

Situació: Presbiteri

Definició: Mur de paredat format per totxanes de 30 centímetres de llarg per 14 d'ample disposades horitzontalment.

Seqüència física: Cobert: 819

Es recolza: 806, 807, 816, 817

Interpretació: Tapiat entre 807, 816 i 817

Cronologia: segle XX

UE 822

Situació: Interior de la nau

Definició: Mur de paredat irregular adossat al mur lateral esquerre de la nau format per pedres de tamany irregular i teules, i lligades amb morter de calç i terra. Té una amplada de 30 centímetres i una alçada màxima de 75 cm.

Seqüència física: Cobert: 818,

Se li recolza: 800, 819, 820

Es recolza: 803, 817

Interpretació: Banqueta correguda

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 823

Situació: -

Definició: Terreny natural.

Seqüència física: Cobert: 801, 805, 813

Se li recolza: 816, 817

És tallat: 814

Interpretació: -

Cronologia: -

UE 824

Situació: Presbiteri

Definició: Nivell de rajoles de color marró disposades "a la mescla". Presenten unes mesures de 31 centímetres de llarg, 15 d'ample i 3 de gruix.

Seqüència física: Igual: 803

Cobert: 819

Se li recolza: 808

Cobreix: 825

Es recolza: 816, 817

Interpretació: Paviment

Cronologia: segles XVII-XVIII

UE 825

Situació: Presbiteri

Definició: Nivell de terra sorrenca de color marró molt poc compactada

Seqüència física: Igual: 804

Cobert: 824

Cobreix: 809

Es recolza: 816, 817

Interpretació: Preparació del paviment 824

Cronologia: segles XVII-XVIII

II. INVENTARI DE MATERIALS

Listat d'abreviatures presents en la columna «classe» de l'inventari de materials:

TO: Ceràmica a torn oxidant
TR: Ceràmica a torn reduït
VM: Ceràmica vidriada monocroma
VBVM: Ceràmica vidriada blava medieval
VBM: Vidriada blava moderna
MF: Metall. Ferro
RF: Resta faunística
RA: Resta arquitectònica
VD: Vidre

Altres:

N: Número de peça
CLAS: Classe
V: Vora
F: Fons
INF: Informe
TOT: Total
DEC: Decoració
CRO: Cronologia
OBS: Observacions

ESTRAT	Nº CLAS	TIPUS	V	F	INF	TOT	DECO	CRO	OBS
212	1	TO	Id	2		20	22		
212	2	TR			1	1			
212	3	VM	Plat		1	1	Motiu heràldic central	s. XIV	
212	4	VBVM	Bol	1		1	Palmetes	s. XV	Imp val Pater.
212	5	VBM	Plat	1		1	Doble arc	1570-1630	B. Catalana
212	6	RA	Teula		1	1			
212	7	RA	Arrebossat						
212	8	MF	Id						Unit a espelma
212	9	MF	Ciau			1			
212	10	RF			3	3			
212	11	VD	Vidre		11	11			

12. PLANIMETRIA

Plànol 01: Planta del sondeig 800. Fase segles XVII-XVIII. Escala 1: 50

Plànol 02: Planta del sondeig 800. Fase baixmedieval. Escala 1: 50

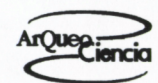
Plànol 03: Planta i secció sondeig 200. Galeries. Escala 1: 50

Plànol 04: Alçat paret sud de la nau i secció sondeig 800. Escala 1:20

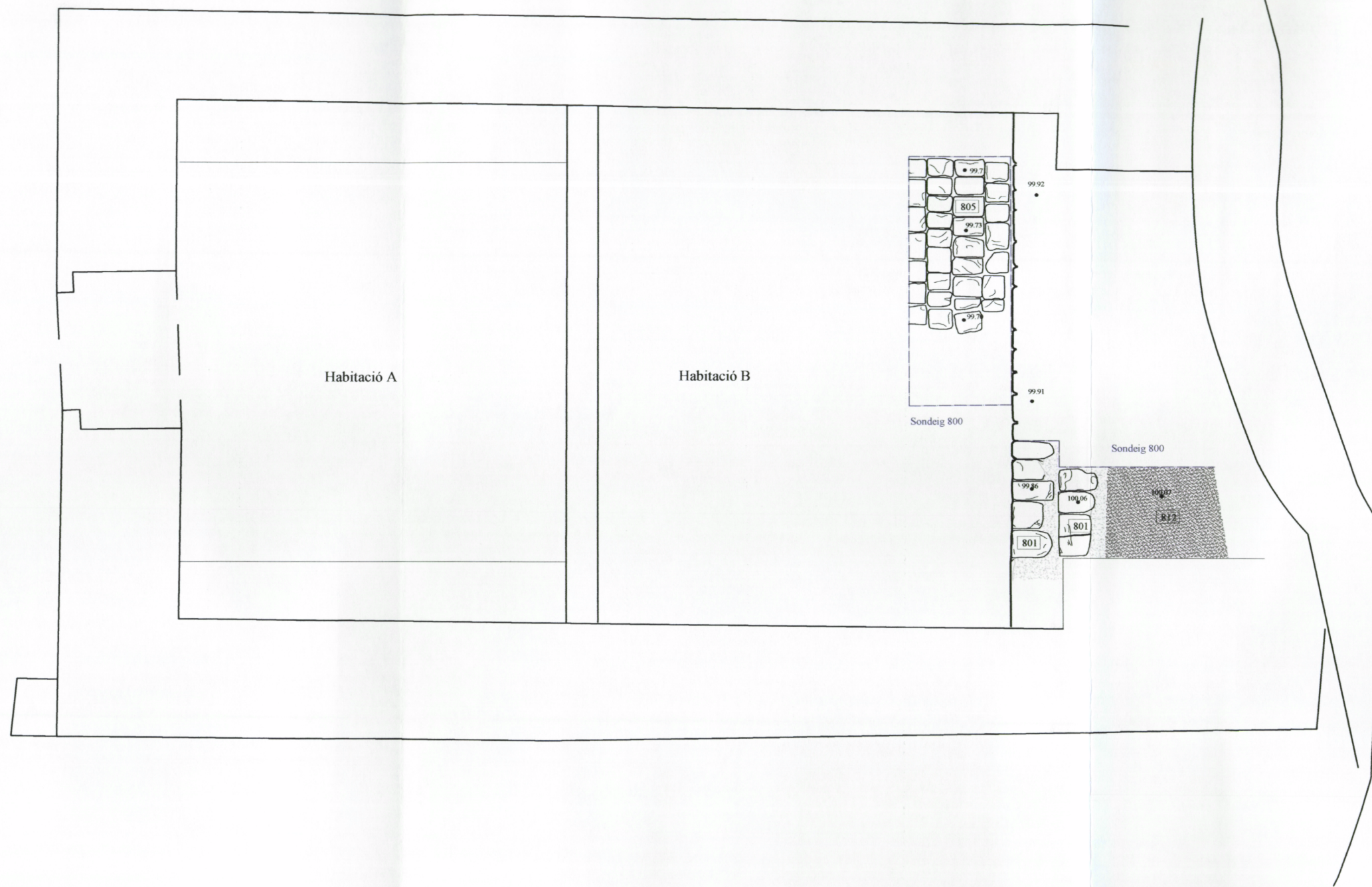
Plànol 05: Alçat contrafort sudest (cara est) de la nau. Escala 1:20

 ARQUEOCIÈNCIA Serveis Culturals S.L.	
SANTA MAGDALENA DE PALAU-SOLITÀ Palau-Solità i Plegamans (Vallès Occidental)	
Sondeig 800. Planta	
Fase segles XVII-XVIII	
PLÀNOL 01	
DIBUIX: Jordi Morera Arqueociència S.C.S.L.	
Escala 1:50	Setembre 2003

ARQUEOCIÈNCIA
Serveis Culturals S.L.

SANTA MAGDALENA DE
PALAU-SOLITÀ
Palau-Solità i Plegamans
(Vallès Occidental)

Sondeig 800. Planta

Fase baixmedieval

PLÀNOL 02

DIBUIX: Jordi Morera
Arqueociència S.C.S.L.

Escala 1:50

Setembre 2003